

УДК 75.047

Олександр **Крохмалюк**

приват-доцент кафедри
академічного живопису Львівської
національної академії мистецтв

Пейзаж у творчості Андрія Коцки

© Крохмалюк О., 2017

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1068932>

Анотація. У статті розглядаються особливості пейзажного живопису видатного закарпатського художника А.Коцки. Проводиться художньо-мистецький аналіз пейзажних полотен митця, оцінюється характер впливу історичних подій у Закарпатті в першій половині ХХ ст. на пейзажну творчість художника.

Ключові слова: мистецький аналіз, живопис, пейзаж, образ.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Мистецтво Закарпаття взагалі та живопис зокрема пройшли значний шлях становлення в період кінця ХІХ – початку ХХ ст. і набули характерних рис у першій половині ХХ ст. На їх становлення суттєво вплинули зміни в суспільно-політичному устрої тих країн, до складу яких у різні часи входив закарпатський регіон.

Вплив суспільно-політичних змін на творчість митців можна простежити в пейзажних полотнах такого яскравого представника закарпатської художньої школи як Андрій Коцка. При дослідженні внеску цього художника в українське та європейське мистецтво необхідно враховувати, що на творчість митця впливав не тільки його талант, освіта, навколишнє середовище та оточення, але й ті явища, які відбувалися в Закарпатті протягом його життя. Прояви впливу трансформацій у суспільному житті можна знайти і в тематиці робіт художника, і в характері й прийомах відображення реальності на полотні.

Пейзаж часто бере на себе завдання тематичної картини. Твори цього жанру не тільки розкривають красу природного оточення, особливості життя у Закарпатському краю. В них

художник висловлює своє ставлення до світу, до тих змін, які відбуваються навколо нього та всередині нього. У роботах А.Коцки через риси конкретної місцевості проступає синтетичний образ рідного краю, Вітчизни. Невипадково мистецтвознавці основну лінію розвитку пейзажного живопису закарпатського краю визначають як лірико-патріотичну. Діапазон підходів до створення образу є дуже широким – від інтимності до грандіозності. Саме перший напрямок найбільше виражено в творчості А.Коцки.

Живопис закарпатських митців був позбавлений бунтарства та творчих викликів у бік влади, адже привілейованими жанрами живопису цієї мистецької школи були пейзаж і тематична картина з зображенням простих людей, на які не розповсюджувався жорсткий тоталітарний тиск [6]. Але історичні зміни, що відбувалися в Закарпатті протягом ХХ ст., неминуче позначались на творчості художників. Пейзажна творчість А.Коцки теж не уникнула впливу часу. Яким був цей вплив? Саме це питання й вимагає уважного вивчення.

Мета дослідження – вивчити зміни в пейзажній творчості Андрія Коцки на тлі історичних процесів, що відбувалися в Закарпатті впродовж першої половини ХХ ст.

Аналіз досліджень та публікацій. Внесок А.Коцки у розвиток українського мистецтва представляє значний інтерес для сучасного покоління. Результати аналізу різних аспектів творчості митця знайшли відображення в роботах як українських, так і закордонних дослідників. Так, наприклад, Б.Кузьма вивчає життєвий і творчий шлях А.Коцки в період 1919–1946 рр., коли Закарпаття входило у склад Чехословацької Республіки під назвою Підкарпатська Русь [3]. Суттєва увага при цьому приділяється характеристиці бачення та відтворення образів А.Коцкою, а також розглядається громадська та організаційна діяльність художника в різні періоди його життя. У дослідженні Б.Кузьми А.Коцка постає перед нами як досвідчений портретист, який у роботах передає внутрішній світ своїх «моделей», вміло використовуючи властивості темпері та олії.

У 30-40-х рр. ХХ ст. А.Коцка досяг високого рівня майстерності в зображенні панорамних епічних краєвидів, багатопланових жанрових композицій. У пейзажних працях художника присутня широта творчого подиху та любов до рідного

краю [3]. Водночас, обмеження часового проміжку творчості А.Коцки «дорадянським» періодом не дає змоги простежити вплив ідеологічної складової на роботи художника.

С.Куц в дослідженні творчості А.Коцки відзначає його роль як пейзажиста, який тонко відчуває красу та своєрідність Закарпаття: митець виступає передусім як художник-лірик, якого не приваблюють масштаби, але який у кожен пейзаж вкладає щире хвилювання, глибоко особистісну рефлексію [5]. Дослідниця також віддає належне впливу А.Коцки як пейзажиста на розвиток закарпатського живопису.

Високо оцінювали роль А.Коцки в розвитку мистецтва Закарпаття й словацькі науковці. До Другої світової війни Закарпаття і Словаччина входили до складу Чехословацької Республіки, тому інтерес словацьких мистецтвознавців до творчості А.Коцки цілком зрозумілий – закарпатський і словацький живопис мають спільне коріння.

Й.Затлоукал відносив А.Коцку до плеяди талановитого покоління русинських митців – учнів Й.Бокшая та А.Ерделі [9]. І.Поп трактує А.Коцку як талановитого художника, що використовує та вдосконалює різноманітні техніки живопису. Він зазначає, що А.Коцка з великою любов'ю ставився до романтичного верховинського краєвиду, околиць с.Тихий, де він працював протягом кількох років і бачив страждання та невибагливість народу [9].

Виклад основного матеріалу. Майже усі історичні зміни в Закарпатському краю першої половини ХХ ст. відбулися впродовж життя талановитого закарпатського художника А.Коцки, який народився 23 травня 1911 р. у м.Ужгород. Хоч талановитий художник народився за часів Австро-Угорщини, але навчання та початок його творчого шляху припали переважно на часи, коли Закарпаття було в складі Чехословацької Республіки (1920–1938 рр.). Ще в дитячі роки А.Коцка виявив прагнення малювати. Знайомство з видатним художником А.Ерделі під час навчання в співочо-вчительській семінарії та відвідування Публічної школи малювання, яка була заснована А.Ерделі та Й.Бокшаєм, визначили подальший життєвий і професійний шлях юнака.

Стажування А.Коцки в Римській академії мистецтв на початку 40-х років дозволили художникові отримати нові

знання, набути яскравих вражень, вдосконалити академічний рисунок, створити нові портрети, фігуративні композиції, а також краєвиди. Участь А.Коцки у цій своєрідній «грантовій» італійській програмі підняли рівень майстерності художника на вищий щабель. Після закінчення семінарії А.Коцка, працюючи вчителем у с.Тихий Великоберезнянського району, передає красу та дух Верховини у пейзажних роботах. Хоча в цей період він створює численні роботи портретного жанру, проте значне місце в доробку майстра займають пейзажі. «Зима в селі» (30-ті рр.), «Біля церкви» (1937 р.), «За звичаєм» (1939 р.) – це живописні картини з життя гуцулів та верховинців на тлі сільської церкви. Зображуючи храми, художник цим демонструє важливе місце релігії в житті закарпатців. Основними ознаками пейзажних творів митця є емоційність, декоративність і особлива парадигма стосунків з народним мистецтвом. Пейзажі А.Коцки були представлені в Ужгороді на виставці 1933 р. та на його персональній виставці 1935 р.

У першій третині ХХ ст. закарпатське образотворче мистецтво розвивалося в безпосередньому зв'язку з культурою всієї Європи, особливо з культурами країн-сусідів тих держав, до складу яких входило Закарпаття. Тому А.Коцка, як й інші закарпатські художники того часу, демонструє роботи не тільки в Ужгороді, Мукачевому, але й за межами свого краю – у Празі (1936 р.), Братиславі (1937 р.), кількох виставках у Брно та Кошицях (1937–1939 рр.), у Будапешті (1939 р.).

У роботах А.Коцки привертає увагу вдало знайдений колір, мелодійне, різке чисте звучання тонів і півтонів, тонкі, ніжні відтінки, а подекуди сміливі, рішучі колірні й світлові контрасти. І це стосується всіх його робіт незалежно від обраних ландшафтних мотивів. Так, в одному стильовому напрямку виконані пейзажі «Ясіня», «На Рахівщині», «Вечірній пейзаж», «Гірське село» (1945 р.) та ін. Творам митця властивий піднесено мажорний, урочистий і радісний тон, і він захоплює глядача чарівністю природи Закарпаття.

Після завершення Другої світової війни Підкарпатська Русь, змінивши назву на Карпатську Україну, була приєднана до Української Радянської Соціалістичної Республіки в складі Радянського Союзу з назвою краю змінилося й суспільне життя [6; 8].

Майстри закарпатської школи живопису намагалися зберегти традиції, принаймні, у пейзажі, але роботи в цьому жанрі повинні були доповнюватися зображеннями колгоспників чи селян, які з ентузіазмом працюють «задля всенародного добробуту».

У кампанії «боротьби з космополітизмом» радянські ідеологи дотримувалися принципу «розділяй і володарюй». Закарпатські художники були розділені на «хороші» і «погані». «Хорошими» були визнанні Й.Бокшай, А.Коцка, Ф.Манайло. Творчість А.Ерделі була проголошена незрозумілою та чужою людям [9]. При цьому радянські мистецтвознавці бадьоро проголошували історичність возз'єднання Радянської України із Закарпаттям і запевняли в стрімкому розвитку закарпатських художників у гроні радянських митців [7].

Після цієї суспільно-політичної трансформації – останньої в своєму житті – А.Коцка, незважаючи на те, що був прилічений до «хороших» художників, зазнав сильного ідеологічного тиску. Це відобразилося на його творчій манері, спрямованій в руслі соціалістичного реалізму. Після остаточного включення Закарпаття у склад Радянського Союзу А.Коцка змушений був долучитися до грона радянських діячів – в умовах тоталітарного ладу іншої можливості творити для художника не існувало. 1945 р. він працював секретарем з культурно-масової роботи профради Закарпатської України. Того ж року А.Коцка був заступником начальника відділу Народної Ради Закарпатської України [2].

Незважаючи на те, що прихід радянської влади в середині 40-х рр. ХХ ст. А.Коцка зустрів цілком сформованим зрілим художником, з багатим життєвим і творчим досвідом, зі своїм художницьким світоглядом, уподобаннями, своїм колом тем та індивідуальною системою зображальності, проте він змушений був враховувати вимоги «номенклатурних» мистецтвознавців, які намагалися втиснути у вузькі рамки офіційного мистецтва художню індивідуальність закарпатських художників. Під тиском функціонерів від мистецтва художник не раз змушений був переглядати свої мистецькі позиції.

Андрій Коцка, як і інші митці «старої» плеяди, зокрема, А.Ерделі, Й.Бокшай, Ф.Манайло, А.Борецький, Е.Контратович, намагався пристосувати свою творчість до вимог радянського часу, і тоді з-під його пензля виходили непереконливі,

мляві, неширі полотна [4]. Із жанрових пейзажних робіт А.Коцки поступово зникають зображення церкви («Весна в Ясінях», 1966 р.; «Пейзаж з червоними і жовтими деревами», 1967 р.; «Весна в селі», 1971 р.; «Гірське село», 1970-ті рр.; «Гуцульське село зимою», 1970-ті рр.; «Село Холмок», 1983 р.) [1]. Для А.Коцки конформізм з новими умовами продовження творчості не пройшов безслідно. Якщо церква й залишається на пейзажних полотнах (наприклад, «Зима», 1973 р.), то вона вже не є центром суспільного життя селян, а видніється десь вдалині, начебто як символ старого життя. Або ж церква як домінанта пейзажної картини стоїть одиноко та виглядає покинутою («Стара церква в с.Сіль», 70-ті рр.).

У жанрових картинах художника періоду соціалістичного реалізму місце церкви в якості домінанти пейзажу тепер займають гори («Весна в селі», 1971 р.; «Зима», 1973 р.). Особливість пейзажних робіт А.Коцки в тому, що, перш за все, глядачеві кидається в очі не те, що знаходиться на першому плані, а те, що ніби служить «тлом», але насправді є ще однією домінантою пейзажу. Багатобарвна палітра художника тонко передає найрізноманітніші стани природи.

У своїх творах художник вдало справляється із завданням світла. Особливо це відчувається в пейзажах, присвячених Карпатським горам, які стали для А.Коцки своєрідною творчою майстернею під відкритим небом («На Рахівщині», 1950-ті рр.; «Гірське озеро», 1950-ті рр.; «Водосховище від Говерлюю», 1980-ті рр.; «На полонині Рогнеску», початок 1980-х рр.). Сонячні промені, прозоре повітря, які художник майстерно передає у пейзажах, створюють у глядача передчуття чогось світлого та радісного, вселяють надію.

Висновки. Як доводить дослідження, А.Коцка – яскравий співець рідного краю – Закарпаття. Серед жанрового розмаїття у творчості художника значне місце займають пейзажні композиції. Краєвидам А.Коцки властивий невичерпний життєвий оптимізм, чиста, як джерело, щирість, безмежна любов до рідного краю, безсумнівний талант і висока майстерність. Усе це складає основу привабливості пейзажного мистецтва художника.

Творчість А.Коцки, як і інших закарпатських художників першої половини ХХ ст., слід розглядати в контексті змін,

що відбувалися на території Закарпаття в різні періоди часу. Здобутки митців залежать не тільки від їхнього таланту, умов життя, оточення, навколишнього середовища, але й від умов соціально-політичного життя. Справжній митець не може творити в умовах тоталітарного режиму, його талант найкраще розкриється тільки за умов свободи.

1. Андрій Коцка : альбом / Упорядник Ю.Небесник, М.Дуран. – Ужгород: ПТВФ «Афіша», 2002. – 92 с.
2. Кузьма Б. Життя і творчість художника А.А.Коцки в період Підкарпатської Русі 1919-1946 рр. / Б.І.Кузьма // Теорія та історія мистецтва. – 2014. – № 3. – С.56-61.
3. Кузьма Б. Традиції і сучасність Закарпатської школи живопису [Електронний ресурс] / Б.І.Кузьма. – Режим доступу до ресурсу: http://art-raschdorf.com/ua/article/06_article.html
4. Кузьма Б. Формування виховних ідеалів на основі традицій Закарпатської школи живопису / Б. Кузьма // Мистецтвознавство України. – 2012. – Вип. 12. – С. 215-217.
5. Куш С. Андрій Коцка. Рефлексивний пейзаж і психологічний портрет. [Електронний ресурс] / Софія Куш. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakarpattia.net.ua/News/89642-Andrii-Kotska.-Reflektivnyi-peizazh-i-psykholohichnyi-portret>
6. Лупак Т. Закарпатська школа живопису [Електронний ресурс] / Тетяна Лупак. – Режим доступу до ресурсу: http://modern-museum.org.ua/ua/novini_katalog/statti/zakarpatska_shkola_zhivopisu__t__lupak_.htm.
7. Островський Г. С. Образотворче мистецтво Закарпаття / Г.С. Островський. – К., 1974. – 198 с.
8. Токар М. Політична біографія Закарпатського регіону [Електронний ресурс] / Маріан Токар. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakarpattia.com/?p=2428>.
9. Pop I. Malíři podkarpatské školy – vrchol rusínskeho národného obrození [Електронний ресурс] / Ivan Pop. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rusyn.sk/maliri-podkarpatske-skoly-vrchol-rusinskeho-narodniho-obrozeni/>

ANNOTATION

Alexandr Krokhmaluk. Landscape in the works of Andrei Kotska. The features of landscape painting by famous Transcarpathian artist A.Kotska

are analyzed. The landscape paintings, created by the artist are analyzed with artistically creative approach. The impact of historical events in Transcarpathia in the first half of the 20th century on the landscape artist's works is evaluated.

Keywords: artistic analysis, painting, landscape, image.

АННОТАЦИЯ

Александр Крохмалюк. Пейзаж в творчестве Андрея Коцки. В статье рассматриваются особенности пейзажной живописи выдающегося закарпатского художника А.Коцки. Проводится художественно-творческий анализ пейзажных полотен художника, оценивается характер влияния исторических событий в Закарпатье в первой половине XX века на пейзажное творчество художника.

Ключевые слова: художественный анализ, живопись, пейзаж, образ.